

УДК 343.163:343.296

ОСНОВНІ НАПРЯМИ ОПТИМІЗАЦІЇ ДІЯЛЬНОСТІ ПРОКУРОРА У СФЕРІ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ВІДШКОДУВАННЯ ШКОДИ, ЗАВДАНОЇ КРИМІНАЛЬНИМ ПРАВОПОРУШЕННЯМ

Назарук О.І., к. ю. н.,
доцент кафедри кримінального права і процесу
Східноєвропейський національний університет імені Лесі Українки

Стаття присвячена аналізу проблем діяльності прокурора у сфері забезпечення відшкодування шкоди, завданої кримінальним правопорушенням, на сучасному етапі. Визначено основні напрями оптимізації вказаної діяльності. Оптимізація розглядається у двох аспектах: реформування нормативно-правового регулювання діяльності прокурора в зазначеній сфері та вдосконалення організаційно-управлінських заходів.

Ключові слова: прокурор, відшкодування, шкода, кримінальне правопорушення, оптимізація.

Статья посвящена анализу проблем деятельности прокурора в сфере обеспечения возмещения вреда, причиненного уголовным правонарушением, на современном этапе. Определены основные направления оптимизации указанной деятельности. Оптимизация рассматривается в двух аспектах: реформирование нормативно-правового регулирования деятельности прокурора в указанной сфере и совершенствование организационно-управленческих мер.

Ключевые слова: прокурор, возмещение, вред, уголовное преступление, оптимизация.

Nazaruk O.I. THE MAIN DIRECTIONS OF OPTIMIZATION PROSECUTOR'S WORK IN THE AREA
OF COMPENSATION FOR DAMAGE, CAUSED BY A CRIMINAL OFFENSE

The article deals with a problems of the prosecutor's work in the area of compensation for damage, caused by a criminal offense, nowadays. The main directions of optimization this activity were identified. The optimization is considered in two aspects. They are a reform of the legal regulation of the prosecutor in this area and an improvement of the organizational and administrative measures.

Key words: prosecutor, compensation, damage, criminal offense, optimization.

Постановка проблеми. Право на відшкодування шкоди, завданої кримінальним правопорушенням, є одним із елементів правового статусу особи, що гарантоване Конституцією України і сприяє відновленню соціальної справедливості у випадку вчинення протиправного діяння. Водночас на органи прокуратури покладено обов'язок забезпечення такого відшкодування.

Так, прокурор повинен забезпечити своєчасне вжиття заходів щодо усунення причин та умов, які сприяли вчиненню кримінального правопорушення, відшкодування завданої шкоди фізичним і юридичним особам, державним і комунальним інтересам, розшуку майна, яке стало предметом злочинного посягання [9]. Разом із тим повнота і своєчасність відшкодування шкоди є одним із критеріїв оцінювання ефективності діяльності прокурора як у кримінальному, так і в інших видах судочинства.

Ступінь розробленості проблеми. Вивченню окремих аспектів діяльності прокурора щодо забезпечення відшкодування шкоди, завданої злочином, присвячено роботи Н.П. Анікіної, А.П. Бегми, В.В. Кривобока, А.В. Лапкіна, А.Г. Мазалова, В.Т. Маляренка, О.Р. Михайленка та інших учених. Однак виникає необхідність визначення основних напрямів оптимізації діяльності прокурора в зазначеній сфері на сучасному етапі розвитку органів прокуратури, що зумовлює актуальність вказаної проблеми.

Метою статті є аналіз і узагальнення недоліків у діяльності прокурора щодо забезпечення відшкодування шкоди, завданої кримі-

нальним правопорушення, та визначення на цій основі основних напрямів її оптимізації.

Виклад основного матеріалу. Практична реалізація діяльності прокурора щодо забезпечення відшкодування шкоди, завданої кримінальним правопорушенням, як і будь-яка діяльність державних органів, їхніх посадових осіб, не є досконалою, тому на практиці виникає низка недоліків і упущень. Більше того, недоліки, не усунуті прокурором під час досудового розслідування, будуть установлені на стадії судового розгляду справи. У зв'язку з цим Генеральною прокуратурою України вивчаються, узагальнюються такі упущення (листи, доповідні записки, тощо) і доводяться до відома підпорядкованих прокуратур, з метою подолання небажаних результатів у їхній діяльності.

Крім цього, у теорії здійснювалися неодноразові спроби вивчення та систематизації прогалин, які мають місце в діяльності органів досудового розслідування під час забезпечення відшкодування шкоди, завданої кримінальним правопорушенням, ще за умов дії Кримінально-процесуального кодексу України 1960 р. Так, М.В. Орлов зазначав, що органи досудового слідства не завжди з'ясовували в повному обсязі суми позовних вимог та обґрунтованість останніх, вид заподіяної шкоди. Вони часто не висували передбачених законом вимог щодо форми і змісту позовної заяви. Деякі слідчі переконали потерпілих не заявляти цивільних позовів у ході слідства, а зробити це під час судового розгляду. Часто на стадії досудового розслідування підозрювані й обвинувачені відчувували належне їм майно шляхом укладення фіктивних угод на

користь родичів чи знайомих. Більшість таких фактів залишалися поза увагою органів досудового слідства і прокурорів, які не визнавали в установленому порядку зазначені угоди недійсними. Слідчі також дуже рідко пропонували обвинуваченим добровільно відшкодувати завданий потерпілому збиток або усунути заподіяну йому шкоду, що є обставиною, яка пом'якшує покарання [7, с. 134–136]. В.Т. Маляренко вказував, що слідчі формально ставилися до обов'язку щодо встановлення виду та розміру шкоди, завданої кримінальним правопорушенням. Не вживали заходів для відшкодування коштів, витрачених закладами охорони здоров'я на стаціонарне лікування потерпілого [6, с. 18]. Зазначені вище порушення були зумовлені недосконалістю процесуального статусу потерпілого в кримінальному процесі, необізнаністю громадян у своїх правах, фактичною відсутністю професійного юридичного захисту (представництва) потерпілого, відсутністю в чинному законодавстві дієвих гарантій забезпечення й чітких механізмів реалізації майнових прав потерпілого тощо [8, с. 38–39].

Серед причин неналежного здійснення слідчими діяльності щодо відшкодування матеріальної шкоди виділяли такі:

1. Недосконалість кримінального процесуального законодавства.
2. Досить абстрактне розуміння слідчими процесу відшкодування шкоди та його форм [1, с. 13–14].

Разом із тим основна причина неналежного забезпечення права потерпілого на відшкодування завданої йому шкоди полягає не стільки в бездушному й непрофесійному ставленні до цього учасника процесу працівників органів досудового розслідування, скільки у відсутності чіткого законодавчого механізму реалізації зазначеного права, а також наукових досліджень і затверджених методик визначення грошових еквівалентів такої шкоди [4, с. 212]. Отже, причини недоліків і прогалин у діяльності прокурора щодо забезпечення відшкодування шкоди, завданої кримінальним правопорушенням, варто шукати в правовому, методичному та організаційному аспектах.

Як показує практика, неналежне забезпечення прокурором відшкодування шкоди, завданої кримінальним правопорушенням, зумовлюється такими причинами:

- прогалини в нормативному регулюванні відносин у сфері відшкодування шкоди, завданої кримінальним правопорушенням;
- не завжди високий рівень професіоналізму прокурора щодо вказаних питань;
- неналежна перевірка окремими прокурорами своєчасності й повноти вжиття заходів щодо забезпечення відшкодування шкоди, завданої кримінальним правопорушенням, під час досудового розслідування;
- несвоєчасне реагування на виявлені порушення органами досудового розслідування вимог законів щодо забезпечення відшкодування шкоди, завданої кримінальним правопорушенням;
- недостатня увага до розгляду та вирішення скарг громадян, у яких можуть місти-

тися дані з приводу порушення їхнього права на відшкодування шкоди, заподіяної кримінальним правопорушенням.

А тому оптимізацію такої діяльності доцільно розглядати у двох напрямках, а саме: реформування нормативно-правового регулювання діяльності прокурора в зазначеній сфері та вдосконалення організаційно-управлінських заходів.

Отже, Кримінальний процесуальний кодекс України, запровадивши нову форму діяльності прокурора в кримінальному провадженні, не вирішує всіх проблемних питань, пов'язаних із забезпеченням відшкодування шкоди, завданої кримінальним правопорушенням. Зокрема, удосконалення потребує правова регламентація повноважень прокурора при забезпеченні відшкодування шкоди, завданої кримінальним правопорушенням, і висування цивільного позову в кримінальному провадженні тощо.

Серед організаційно-управлінських заходів необхідно поліпшити роботу з добору, розстановки та професійної підготовки кадрів. Адже обґрунтоване визначення штатної кількості місцевих прокуратур є найважливішим напрямом удосконалення роботи їхньої діяльності [2, с. 9]. Доцільним вважаємо враховувати персональний інтерес працівника до обраної професії, забезпечення обіймання прокурорських посад, за якими закріплені повноваження щодо забезпечення відшкодування шкоди, завданої кримінальним правопорушенням, працівниками, які мають хороший рівень професійної підготовки та володіють необхідними моральними й діловими якостями.

Варто постійно підвищувати рівень прокурорських знань, працювати над самовдосконаленням, оскільки, як показує практика, більшість недоліків мають місце саме через недостатність теоретичних знань. Тим більше, що інститут відшкодування шкоди, заподіяної кримінальним правопорушенням, є міжгалузевим, а тому його норми знаходять своє відображення в різних галузях права, а реалізуються на багатьох напрямках прокурорської діяльності.

Розрізняють три основні фактори професійної придатності прокурорсько-слідчих працівників: наявність необхідного мінімуму знань, умінь і навичок, здобутих у результаті навчання й закріплення професійного досвіду; особливості мотивації, ставлення до професійної діяльності, що створює емоційно-вольову готовність до її виконання; здатність до конкретної професійної діяльності. Головне при цьому – визначити інтелектуальні здібності і якості: аналітичні здібності, здатність логічно мислити, професійну спостережливість тощо [11, с. 63–64].

Крім цього, діяльність прокурора загалом вимагає постійної роботи над собою та підвищення кваліфікації. Кожного року порушується питання щодо наукового забезпечення діяльності органів прокуратури. Так, як зазначають О.М. Литвак і С.В. Подкопаєв, прокурорська наука повинна орієнтуватися на потреби практики та інтереси підвищення ефективності діяльності прокурорів, мати

конкретно-спрямований характер і вже на рівні фундаментальних досліджень урахувати інтереси подальшого розвитку самої науки [5, с. 8].

На сьогодні особливої актуальності набуває питання забезпечення керівником прокуратури належного рівня взаємодії прокурора, який здійснює процесуальне керівництво досудовим розслідуванням, і прокурорів, на яких покладено реалізацію функції представництва інтересів громадян і держави в суді.

Однак буде правильним підтримати позицію, відповідно до якої цивільні позови про відшкодування шкоди, завданої кримінальним правопорушенням, повинні висуватися в кримінальному провадженні прокурором – процесуальним керівником, але у випадках, коли таке представництво неможливо здійснити під час кримінального процесу, воно має бути реалізоване прокурором, на якого, згідно з його функціональними обов'язками, покладено здійснення представництва інтересів громадян або держави в суді у випадках визначених законом.

Водночас, відповідно до п. 14 Наказу Генерального прокурора України «Про організацію роботи та управління в органах прокуратури» від 26 грудня 2011 р. № 1 гн [10], одним із важливих завдань структурних підрозділів апаратів визначено впровадження в діяльність органів прокуратури найбільш досконалих та ефективних форм і методів роботи, розробку методичних рекомендацій і поширення позитивного досвіду з різних напрямів прокурорсько-слідчої діяльності, які спрямовані на усунення або запобігання порушенням у діяльності прокурорів, у тому числі у сфері відшкодування шкоди, завданої кримінальним правопорушенням.

Висновки. Отже, проблема покращення ефективності діяльності прокурора щодо забезпечення відшкодування шкоди, завданої кримінальним правопорушенням, пов'язана з установленням основних напрямів оптимізації його діяльності на цій ділянці. Причини недоліків і прогалин у діяльності прокурора щодо забезпечення відшкодування шкоди, завданої кримінальним правопорушенням, варто шукати в правовому, методичному та

організаційному аспектах. А тому оптимізацію такої діяльності доцільно проводити у двох напрямках, а саме: реформування нормативно-правового регулювання діяльності прокурора в зазначеній сфері та вдосконалення організаційно-управлінських заходів.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Бузин А.И. Проблемы деятельности следователя по возмещению материального ущерба, причиненного хищениями социалистического имущества : автореф. дисс. ... канд. юрид. наук : спец. 12.00.09 «Уголовный процесс; судостроительство; прокурорский надзор; криминалистика» / А.И. Бузин. – М., 1988. – 22 с.
2. Гарбовський Л.А. Процесуальне забезпечення конфіскації майна в кримінальному судочинстві : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : спец. 12.00.09 «Кримінальний процес та криміналістика; судова експертиза; оперативно-розшукова діяльність» / Л.А. Гарбовський. – К., 2008. – 18 с.
3. Гусаров В.М. Проблеми організації роботи міської (районної) прокуратури : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : спец. 12.00.10 «Судоустрій, прокурорський нагляд, адвокатура» / В.М. Гусаров. – Х., 1995. – 19 с.
4. Діденко Є.В. Відшкодування збитків, завданих кримінальним правопорушенням, у кримінальному процесі / Є.В. Діденко // Науковий вісник Національного університету Державної податкової служби України. Серія «Економіка, право». – 2012. – № 3 (58). – С. 212–217.
5. Литвак О. Наукове забезпечення діяльності прокуратури / О. Литвак, С. Подкопаєв // Вісник прокуратури. – 2013. – № 1. – С. 7–12.
6. Малярєнко В.Т. Найпоширеніші помилки та порушення законів, які допускаються при провадженні дізнання / В.Т. Малярєнко // Право України. – 2001. – № 3. – С. 15–20.
7. Орлов М. Відшкодування завданої злочинцем матеріальної шкоди як завдання та функція кримінального процесу / М. Орлов // Підприємництво, господарство і право. – 2004. – № 6. – С. 133–136.
8. Остапенко С.І. До питання забезпечення відшкодування шкоди, завданої злочинцем у кримінальному процесі / С.І. Остапенко // Судова апеляція. – 2007. – № 3. – Ст. 37–42.
9. Про організацію діяльності прокурорів у кримінальному провадженні : Наказ Генерального прокурора України від 19.12.2012 № 4гн [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.gp.gov.ua/ua/gl.html?_m=publications&t=tec&id=94102.
10. Про організацію роботи і управління в органах прокуратури України : Наказ Генерального прокурора України від 26.12.2011 № 1-гн [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.gp.gov.ua/ua/gl.html?_m=publications&t=tec&id=94102.
11. Сухонос В. Проблеми атестації прокурорських працівників / В. Сухонос // Право України. – 1998. – № 1. – С. 62–65.